

horridus, horrens», *«esgarrifament: horripilium, horripilatio»* (C v, 3.4f.); *DT*o. 1647: *«esgarrifarse: horresco»*; Lacav.: *«esgarrifarse: tenir esgarrifansa; esgarrifansa causada per lo fret, -fansa del qui té febra»*.

Ja apareix en cançons populars antigues: «al camí de Manlleu - hi ha una poyancreda, / hi ha un serpent molt gros - qu'esgarrifa de veure», MilàF (*Romancerillo*, 540.2); contem que en recobrar els catalans el castell de Figueres, l'any 1794: «milions de milions - val lo que hi varen trobà / a la ciutat de Figueres - certament fa *esgarrifà*», recollit per MilàF a la Llacuna (Penedès) (*Romillo*., 140). Apareix des dels primers escriptors del S. XIX: «quan fugí la llum, llançada per la nit, / sols los gemeschs se senten del mosol / *esgarrifant* las selvas ab un crit», poesia primerenca de BCÀribau, cap a 1825-30 (Montoliu, *Aribau*, p. 283). De Verdaguer hi ha primerencs testimonis de dos o tres derivats, i també ja un del primitiu: *«esgarrifats del caos s'engorguen altra volta / damunt careus que'ls feyen ahir de fonament, / y'ls antres tenebrosos d'aquella mar revolta / retronen y s'escruxen al gran capgirament»*, *Atl.* (214); «y les senyores, / quin luh! / —Oh sí, sí, fa *esgarrifar*», Pitarra (*Ous del dia: Gatades*, 245); «la Madrona 's persignà *esgarrifada* y, crehuades les mans en son rostre, exclamà ---», Noller (*Pap.*, 178).

Aquest verb, en la seva variant avui predominant, sembla haver-se usat, amb vivacitat més o menys considerable, en tot el territori continental de la llengua. Per l'Oest arriba avui fins a la Baixa Ribagorça i ultrapassa i tot la frontera lingüística: d'una conversa anotada a Açanui: «a yo sempre m'ha feito *esgarrifar* quan sentim las matracas: allá a mesdia matavan els chudíos, y tota la canalla feva tanto soroll»; <sup>1</sup> *«esgarrifar* tr. el efecto que nos causa la lima cuando en falso; espeluznarse de estremecimiento y horror por un hecho atroz» en el vocabulari arag. de Peralta (1835). En terra valenciana també s'ha usat, per més que un grupet d'enemics de la llengua, a la zona central, insisteixi que «no és valencià»; però el cas és que no sols Carles Ros el registrava en el seu dicc., definint «cuando se toma por hacer o causar alguna cosa un sonido desapacible por ludir con otra o por colisión», i ell mateix el va usar en la *Rondalla de Rondalles*: «Eufracieta --- hagué de llançar-se als abalots --- y a pur *esgarrifar* ho posà tot en un peu» (30); <sup>2</sup> ho confirmen els millors lexicògrafs posteriors: *«esgarrifar* (los dientes): rechinar; *esgarrifament*: grima», Lamarca (1839); *«esgarrifar*: rechinar», Sanelo, fº 149v.<sup>3</sup>

Més importància tenen per a l'etimologia les formes usades a les Balears, la més estesa *escarrufar*, que el *DAG*. ja veié en la *Selva de Consonants* del S. XVIII; ell mateix ja l'usava en un poema escrit c. 1847, abans de deixar Mallorca: «cura a mon cavall las nafras / y serví't d'ell si 's qu'en surt; / mes mena'l-te'n, que no el senti, / qu'en equinar m'*escarruf*» (JMBover, *Bibl-EscrBal.*, 561.5, 4; *Antol. Poèt.*, 1975, 85); el veiem també en les Comèdies de Bart. Ferrà (*IdOr* I, 15), en AMAlcover (*BDLC* x, 1918, 187); PdAPenya (context, s. v. *XIBIU*); «Ai, Mare-de-Deueta! Estic *escar-*

*rufada!* Però, i que no es podien haver salvat?», GCortès (*IdOr* VIII, 50); «--- encara no està demostrat —arribà a dir al senyor Vicari— que Jaume I fos fill del seu pare. —Aquestes coses *escarrufa* sentir-les», Ll. Vilallonga (*Bearn*, 8.71).

No sols és de Mallorca, sinó de totes tres illes: «--- que està malalt: que li fessin tè. Sa dona --- li donava a comprendre que per allò, per un *escarrufament*, un singlot o un badai, no ho valia fer sa milloca», Camps Merc. (*Folkl. Men.* II, 12). A Eivissa *AlcM* recull *escarrufall* i *escarrufs* (aquest en part alterat com *escarruixos*), i PzCabr. dóna una forma encara més curiosa *«escarrufi: escollfrio»*. I en punts esparsos del Continent s'han recollit formes afins d'aquesta: *escorrujar* en el valencià de Cullera (*AlcM*); en el Principat, comarcialment, però allà amb la variant en *esc-* va la terminació *-ifar*: a Olot *escarrifar*, que tenim molt confirmada per MVayreda en el derivat *escarrifós* (vegeu-ne més testimonis infra en els derivats): «Cada dia embruten la seva consciència ab els crims més *escarrifosos*», «gorges *escarrifoses*» (*La Puny.* I, 43, 41; 110); *escarrifansa* TThos i Codina (*Jocs Fl.*, 1862, 20); però també *escarrifall* a Torelló i *escarrifet* 'esgarrifança', també a Olot, el qual deu ser alteració de *escarrifred*, si bé, pres per un diminutiu en *-et*, se n'extragué *esgarrif* (Belv. i V. Thous, *AlcM*).

Totes aquestes formes, més o menys, i molt especialment l'eiv. *escarrufi*, ens obliguen a enllaçar tot això amb l'origen del cast. *escalofrio*, cat. *calfred* [1803, Belv.] i port. *calefrio* [Moraes], veg. *DCEC* II, 597b16ss.: com que en cast. també apareix primer en la variant *calofrio* [1496] i aviat vénen formes amb *es-* afegit [1604], les conclusions del *DCEC*<sup>4</sup> foren que el mot cast. és un compost d'imperatius *CALE + FRIGĒ!* 'tingues fred i calor allora'. Basta suposar que *escarrufi* vingui d'un \**escarofri* perquè reconeguem, d'una banda, en el final *-fri* la forma *FRIGĒ* de l'imperatiu, encara gens alterada, i d'altra banda ens adonem de la germandat amb el cast. antiq. *calofrio*, port. *calefrio*, i amb la *es-* del modern *escalofrio*. I això ens condueix a una explicació natural del duplicat *escarrufar* amb *u* i *escarrifar*, *esgarrifar*, amb *i*, car la *u* davant de *f* ja bastaria explicar-la com a labialització fonètica i, de més a més, igual que en castellà, hi degué ajudar la influència de *calor*.<sup>5</sup> Es una conjectura ben probable que les formes balears podrien ja tenir alguna arrel en el mossàrab, ço que ja conduïa al pas de *-L-* a *-r-*, i el joc d'assimilacions i dissimilacions entre la *-L-* i la *-R-* faria la resta.

D'altra banda és innegable que en la formació d'aquest mot podem percebre que degué tenir-hi part una altra arrel: la dels mots derivats del nom del *grifó* o *griu* mitològic, figura animal monstruosa d'aspecte eriçat, greco-llatí *GRYPHUS*.<sup>6</sup> En efecte en el Pallars superior 'esgarrifances' es diu *grifos* o *grifes* o *grius de fred* (*BDC* XXII, 294),<sup>7</sup> amb variant *esgrius* en el Segre mj. (Oliana i Bassella, *AlcM*), mall. *grifarse*, i men. *grifar* que Moll tradueix 'impacientar-se en excés' (cf. *AORBB* II, 54; *BDLC* XIII, 213), però al·trament és també 'migrar-se'<sup>8</sup> i B. Porcel l'usa amb el